

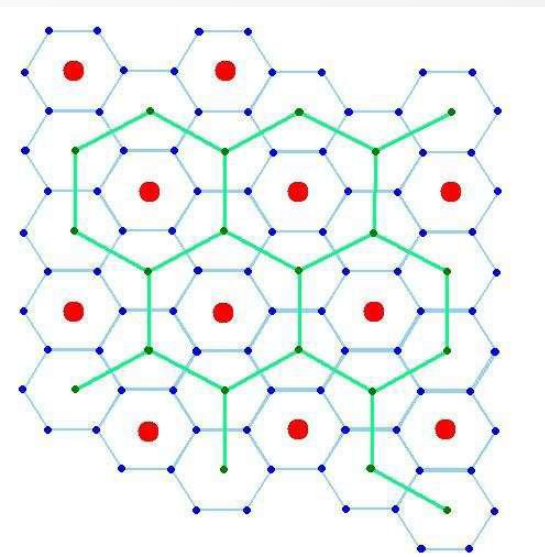
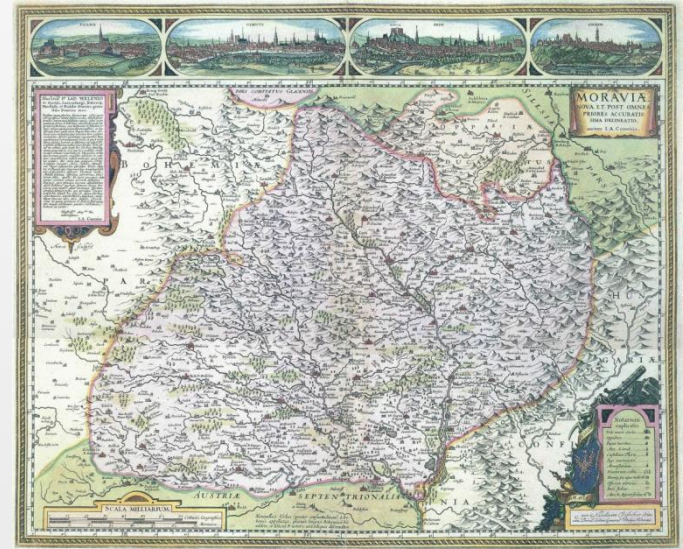

MASARYKOVA UNIVERZITA

Úvod do geografie

*Geografické myšlení
aneb
vývoj geografie v čase*

Vývoj geografie v čase

Pravěk

- 1. „mapa“ – rytina na mamutím klu z oblasti Pálavy (tábor lovců mamutů v blízkosti Pavlova) zobrazující meandrující řeku a okolní kopce (před 25 000 lety).

Antika

- využití geografických znalostí
 - vojenské, správní (daně), obchodní, náboženské, ekonomické (lokace zemědělství, lokace sídel, těžba surovin).
- Vysoká úroveň geografických znalostí u mimoevropských civilizací, např. u Číňanů, Mezopotámců, Egyptanů, Inuitů, Aztéků, Mayů nebo Inků.

Antika

- Vznik geografie jako vědecké disciplíny
 - Stojí vysoko na vývojovém žebříčku věd (právě proto, že se etablovala již v antice).
 - Oddělila se od filosofie jako součást historie asi v 6. stoletím před naším letopočtem v Řecku.
- Představitelé
 - Milétská škola (filosof Anaximandros).
 - Hérodotos (popis nejrůznějších krajin, zdůvodňování jejich specifik).
 - Aristoteles: odklon geografie od historie k přírodním vědám (oběh vody na Zemi, vzdušné proudění, vývoj a rozmístění bioty).

Antika

→ Erasthoténes z Kyrény

- „otec“ geografie, zavedl pojem geografie: Géos (Země), graphein (psát)
- dílo Geografika: popis jednotlivých území známého světa podle nejružnějších geografických složek, pokus o zdůvodnění řady geografických jevů (3 části: matematická, fyzická a regionálně-zeměpisná)
- Dále se zabýval zemětřesením, vulkanismem, slapovými jevy a matematickým zeměpisem

→ Klaudius Ptolemaios

- rozlišuje geografii (v dnešním pojetí obecnou geografii s kartografií) a chorografii (popisnou regionální geografii)
- jako první kvantifikoval geografické jevy

Antika

- ❑ Geografie starověkého Řecka a Říma byla převážně popisná (popisy moří a pobřeží pro mořské obchodní plavby)
- ❑ Jediným kompletně zachovalým antickým geografickým dílem je sedmnácti svazková publikace Geografika, kterou v 1. století napsal římský stoický filosof Strabón.

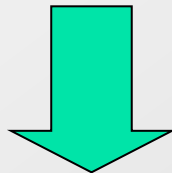
Středověk

- Úpadek antických znalostí.
- Zničení knihoven a knih v souvislosti se stěhováním národů – antické vědomosti přetrvávají v arabském světě.
- Křesťanský přístup: vyvrácení „mýtů a pohanských bludů“ o kulatosti světa.
- Geografické informace
 - Od cestovatelů (Marco Polo 1254 – 1324, kniha Milión – Čína, Mongolsko)
 - Křížové výpravy
 - Plavby Vikingů (severní Atlantik, S a V Evropa)
 - kroniky

Vznik moderní geografie

Počátek novověku

- ❏ 16. století: přelom v rozvoji geografie
- ❏ Nové geografické poznatky jako produkt objevných cest (Portugalsko, Španělsko, později Nizozemí, Velká Británie, Francie a Rusko).
- ❏ Rozvoj matematické geografie a kartografie (astronomové Koperník, Galilei, Bruno).
- ❏ Vznik rozsáhlých mapových děl – atlasů (Nizozemí, Německo).

Popisná geografie

Vznik moderní geografie

Počátek novověku

- Rozvoj regionální a fyzické geografie – shrnutím je Geographia generalis (17. století) od Varenia.

- První socioekonomicko-geografické dílo - *Popis Nizozemska* Lodovico Guiciardini (1521-1589).

- První představitelé socioekonomické geografie:
 - Wiliam Petty (ekonomie)
 - Thomas Malthus (demografie)
 - Ivan Kirilov (statistika)

Přístupy

- 1. Geografický determinismus:** vliv přírody na vlastnosti člověka, určité přírodní složky leží mimo lidskou společnost (Darwin – evoluční teorie, Ratzel – životní prostor).
- 2. Deskriptivní geografie:** na základě různých vstupních dat se popisuje celý objekt - rozlišujeme dva základní druhy:
 - ▣ obecný geografický popis (obecná struktura – geografická poloha, vymezení, povrch, podnebí, vodstvo, půdy, rostlinstvo, živočišstvo, nerostné složení, obyvatelstvo, hospodářství, vnitřní diferenciacce regiónu a vnějších svazků);
 - ▣ problémový (účelový) geografický popis (selekce faktů a naznačení způsobů řešení – moderní, velmi používaná varianta).

Další přístupy

3. *Pozitivismus*: založen filosofem **Augustem Comtem** (1798 – 1857), představuje 1. skutečně vědeckou metodologii

- Klade důraz na studium fakt, empirické pozorování: pouze na tomto základě lze sestavit jediný skutečný obraz světa
- použití induktivní generalizace (odvození obecných závěrů na základě studia jednotlivostí)
- předpokládá neutralitu vědeckého poznání, objektivitu vědce, opakování pozorování, teorie je ověřována empiricky
- používaný dodnes

Další přístupy

4. **Geografický indeterminismus:** hlavní představitel je francouzský geograf Paul Vidal de La Blache (1845 – 1918)

- hovoří o nezávislosti člověka na přírodních podmínkách
- geografické prostředí je jen rámcem pro rozvoj společnosti
- hybnou silou je člověk obdařený svobodnou vůlí a iniciativou a záleží jen na něm, jak geografické prostředí využije

Německá klasická škola

- 19. století
 - **Alexander von Humboldt** (1769-1859): zabýval se především přírodovědou, ale také obecnou fyzickou geografii, klimatogeografií a fytoogeografií; autor rozsáhlého díla Kosmos
 - **Karl Ritter** (1789-1859): vedoucí první katedry geografie na světě, která byla založena v Berlíně; rozpracoval teorii geografického determinismu
- Propagace komparativní (srovnávací) geografické metody: srovnávání několika objektů nebo jevů za účelem získání jejich společných nebo naopak odlišných znaků.
- Ritterův žák: Jan Křtitel Kašpar Palacký (syn Františka Palackého), první profesor geografie na české části Univerzity Karlovy.

Geografie ve 20. století

- Kooperace s jinými vědními obory
 - Nové vědní obory
 - Urbanismus
 - Ekologie
 - GIS
 - Geobotanika
 - Sociologie města
 - Prostorové plánování
 - Regionální rozvoj
 - Geopolitika
 - Globální problémy lidstva (hlad, suroviny, voda...
- Interdisciplinarita
- Výpočetní technika
- Matematické metody
- Nové metody a úkoly

Hlavní geografické školy 20. století

- Berkeleyská škola geografie kultury
- Christallerova škola
- Kvantitativní revoluce v geografii
- Behaviorální geografie
- Humanistická geografie
- Škola společenské relevance
- Radikální geografie
- Teorie strukturace
- Realismus v geografii
- Postmoderní geografie

Geografie ve 20. století

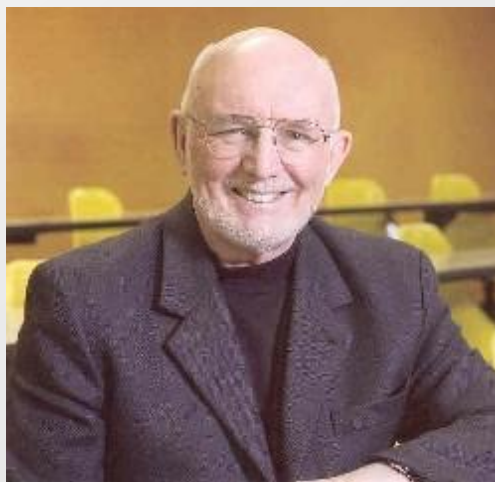
- Berkeleyská škola geografie kultury
 - USA, první světová válka
 - rozvoj kultury v regionu na základě vlastních zdrojů a impulsů zvenčí
 - kultura slouží jako způsob adaptace člověka na okolní přírodní i sociální prostředí
- Christallerova škola
 - Německo, 30. léta
 - propojení ekonomické geografie a prostorové ekonomie (teorie centrálních míst)
 - Následovník: August Lösch

Moderní geografie po 2. světové válce

Kvantitativní revoluce

- Inspirovaná pozitivistickými metodami a přístupy
- Proces exaktizace a matematizace geografie, využití statistických analýz
- 50. a 60. léta 20. století

- Peter Haggett
- William Bunge
- Brian Berry

„Nové“ geografie

- ❏ Kritika pozitivismu a její důsledky
 - ❏ revize induktivní metody
 - ❏ zmírnění závislosti na datech a empirii
 - ❏ nástup kvalitativních metod

- ❏ Útok ze dvou směrů
 - Postpozitivismus – strukturalismus, kritické realismu, teorie strukturace (marxistická/strukturalistická kritika)

 - Relativismus – hermeneutika, interpretativní přístupy, poststrukturalismus, postmodernismus (humanistická kritika)

Geografie času

➤ Torsten Hägerstrand (1916 – 2004) a švédská geografická škola – Universita v Lundu

- Pohyb jednotlivce v prostoru a čase
- Šíření inovací (30. léta, jižní Švédsko, zemědělské inovace)
- Spolupráce se soc. psychologii
- Studuje projevy chování lidí v prostoru a vnímáním prostoru jednotlivci a skupinami lidí
- Důraz na procesy při objasňování lidských aktivit

Humanistická geografie

- (70. léta 20. století)
- Centrum pozornosti – lidská bytost
- Klíčové – význam, představivost, zkušenost, tvořivost
- Popis lidí, jací jsou.

- Studovali konkrétní místa – lokality a krajiny, které nabývají na významu a mají mezi sebou vazby.
- Zdůrazňovali význam, hodnoty a interpretaci.

- David Ley – sense of space – vztah k místu.

Kritika pozitivismu

- ❏ Radikální (70. léta 20. století)
 - ❏ v souvislosti s celospolečenským odporem k vietnamské válce v USA (+hippies, černošská a mírová hnutí).
 - ❏ D. Harvey: geografie jako způsob řešení společenských problémů, například problém hladu, vzdělání, náboženského, národnostního, politického a sociálního útlaku.

- ❏ Feministická (80. léta 20. století)
 - ❏ muži mají práva, která jsou nespravedlivě upírána ženám.
 - ❏ D. Massey: co znamená být ženou na určitém místě a v určitém čase (v Africe, na vesnici apod.).
 - ❏ Gender – kulturně-společenské rozdíly mezi muži a ženami.

Kritika pozitivismu

- Škola společenské relevance (70. léta 20. století)
 - Snaha zapojit geografii rychle a aktivně do řešení společenských problémů.
 - Výběr řešených témat - problém hladu, vzdělání, náboženského, národnostního, politického a sociálního útlaku, feminismus, zdroje znečištění a dopad kvality ovzduší a vod na zdraví, sociální problémy ve městech.

- Kvalitativní metody
 - Pohled očima „někoho jiného“, popis z perspektivy účastníků.
 - Pochopení jednání v sociálním kontextu.
 - Terénní výzkum – pozorování, rozhovory, etnografické metody.

Behaviorální geografie

- ❏ (1970+)
- ❏ spolupráce se sociologií, sociální psychologií a psychologií.
- ❏ Zabývá se projevy chování lidí v prostoru a vnímáním prostoru jednotlivci a skupinami lidí.
- ❏ Příklady řešených témat - „vnímání rizik v území“ (povodně, zemětřesení, ...), „mentální mapy“ (např. různé vnímání lokalit a regionů v území státu, regionu, krajiny), atp.

Kritika pozitivismu

- Kritický realismus (80. léta 20. století)
 - neexistuje výzkum bez teorie, nutnost ověřování teoretických formulací a předpokladů v praxi, pochopení struktury a vlastností jevů a věcí.

- Teorie strukturace (80. léta 20. století): Giddens
 - jednotná teorie věd s územním a sociálně ekonomickým aspektem (sociální geografie, regionální a prostorová ekonomie, sociologie).

Postmoderní geografie

- Od 2. poloviny 80. let 20. století
- Nedůvěra k velkým projektům, velkým teoriím.
- Hledají se návrhy s lidským měřítkem v návaznosti na historii, tradice, specifiku lokalit a regionů – regionální geografie.
- Rozvíjí se především v evropském kulturním prostoru (Velká Británie).

- Foucault, Derrid

Vývoj geografie v České republice

- ❖ Ideologické vlivy
- ❖ Čistě pozitivistický přístup
- ❖ Důraz na fyzickou geografii
- ❖ Důraz na modelování a statistickou analýzu
- ❖ po roce 1990 nezachycení světových trendů (jazykové nedostatky, neuznávání „vědecké hodnoty“ jiných než pozitivistických přístupů atd.)

Současná geografie v České republice

- ❏ Pražská „albertovská“ škola (PřF UK) – nejstarší geografická škola ČR.
- ❏ Brněnská škola (Geografický ústav PřF MU) - druhou největší univerzitní geografickou institucí v ČR. Odborná a vědecká činnost v oblasti fyzické i humánní geografie.
- ❏ Olomoucká škola (PřF UK) - poskytuje vysokoškolské vzdělání pro učitelství zeměpisu na středních školách v několika aprobačních kombinacích.
- ❏ Ostravská škola (PřF UK).
- ❏ Ústí nad Labem (UJEP), České Budějovice (JČU), Brno (PdF MU, MZeU), Praha (VŠE), Plzeň (PdF ZU).